

– використання національно-культурних моделей світобудови як смислової основи композиції архітектурно-предметного середовища; досягнення єдності ідеї – форми – образу;

– виявлення ієрархії та взаємозв'язків факторів (природа, етнос, побут, архітектура) за емоційним та інформаційно-формотворчим потенціалом;

– розгортання традиції та новаторства: використання змістів минулого в сучасності, а також національно-культурних моделей світобудови як смислової основи композиції сучасного житлового простору.

Таким чином, йдеться про спробу об'єднати широкий спектр історико-культурологічних формально-графічних, геометричних та комп'ютерно-технологічних питань у єдину систему для проектування національно спрямованої архітектури житлового простору. Такий підхід сприятиме інтеграції надбань української культури в сучасну проектну практику і розширить можливості формоутворення сучасного індивідуального житла з національною колористикою.

Даний підхід передбачає водночас використання в дизайн-процесі загальних та регіональних особливостей народного житлового будівництва, композиційно-планувальних характеристик, функціонально-конструктивних елементів, а також визначення ролі українського житла в системі національної культури. З нього випливає потреба комплексного огляду народного житла та виявлення впливу культурологічних факторів на структуру, зміст та геометрію композиційних форм. Разом з тим, він розкриває нові можливості щодо методики детального аналізу символіки українського народного житла з урахуванням символічних та геометричних характеристик, формотворчих чинників та природи виникнення символічних мотивів, їх гармонійних, композиційних та архітектонічних закономірностей, кольорографічних і числових даних. Це означає можливості впливу на сучасний дизайн-процес та формування джерельної бази символічно-знакових систем, які стають основою сучасного дизайн-процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Куць О. С. Об'єкти сучасного інтер'єру – уособлення давніх традицій, носії цінної інформації / О.С. Куць ; Луцький національний технічний університет // Наукові нотатки – 2008. – № 22. – С. 180 - 187.
2. Георгієва О. С. Художньо-графічна пропозиція втілення національних ознак в сучасних житлових приміщеннях / О.С. Георгієва // Вісник Харківської Державної академії дизайну і мистецтв. – 2012. – № 1. – С. 19 - 22. – (Мистецтвознавство).
3. Михайленко В.Є. Основні кроки на шляху від традиційного символу до цілісного образу сучасного інтер'єру / В.Є. Михайленко О. С. Георгієва; Луцький національний технічний університет // Наукові нотатки. — 2012. – № 37. – С. 233 - 239.

УДК (72.012+747):39(=161.2):378(477.54)

Вікторія Бондаренко, Іван Ікол
(Харків, Україна)

ТВОРЧЕ ВИКОРИСТАННЯ ТРАДИЦІЙ ЕТНОДИЗАЙНУ В АРХІТЕКТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ (НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АКАДЕМІЇ ДИЗАЙНУ І МИСТЕЦТВ)

Українське мистецтво має великі і різноманітні традиції в напрямку декоративно-прикладних ремесел. Серед них: вишивка, гончарство, килимарство, декоративний розпис, ковальська справа та інші. Частина з них знаходить застосування в сучасному архітектурному середовищі. Сьогодні традиції етнодизайну більш за все вживаються в інтер'єрах громадських будівель. Ці творчі задачі активно вирішуються в навчальному процесі Харківської державної академії дизайну і мистецтв.

Ключові слова: архітектурне середовище, дизайн, традиції, етнодизайн.

Ukrainian art has great and diverse traditions in the field of applied arts and crafts. Embroidery, pottery, carpet weaving, decorative painting, blacksmithing are among them. Some of them are used in modern architectural space. Today, the traditions of ethnical design are mainly used in interiors of public buildings. These creative tasks are solved actively in the learning process at the Kharkiv State Academy of Design and Arts.

Keywords: architectural environment, design, tradition, ethnic design.

Формування особистості майбутнього художника, дизайнера в Харківській державній академії дизайну і мистецтв проходить під впливом великої кількості факторів, де дуже важливе місце посідає вивчення історії мистецтв. Саме воно дає можливість знайомства із мистецтвом свого народу, вивчення його етнокультури, характерних народних традицій та використання їх у системі сьогодення.

Кожен регіон України має свої етнічні традиції в рішенні народної архітектури, конструктивному рішенні та оздобленні одягу, виготовленні та декоруванні предметів декоративно-ужиткового мистецтва, технологічних особливостях килимарства та вишивання, виготовлення меблів, народних інструментів та т.п.

Дуже важливо навчити студентів художньої грамоти, вивченню та розумінню закономірностей етнокультури українського народу, яке позитивно сприяє формуванню художнього світогляду митця.

Отримані результати вивчення історії розвитку технологічних та художніх особливостей того чи іншого виду декоративно-ужиткового мистецтва можуть стати поштовхом та основою подальшого використання цих традицій в системі дизайн-проектування конкретних об'єктів різного призначення.

Така постановка задачі по вивченню традицій етнодизайну та їх використанню при підготовці творчих спеціалістів в навчальних закладах обумовлює актуальність теми цієї роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано згідно з планом підготовки спеціалістів-дизайнерів в системі вищих навчальних закладів мистецького напрямку, а також відповідно до пріоритетних напрямів дослідження історії, теорії та практики українського етнодизайну, що проводиться на кафедрі «Дизайн інтер'єру» Харківської державної академії дизайну і мистецтв (ХДАДМ).

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає в тому, щоб на основі вивчення традицій української народної творчості, дослідження художніх особливостей творів дизайну і мистецтва різних напрямків сформулювати цілісне уявлення про ті напрямки мистецтва, які сьогодні можуть бути використані при проектуванні інтер'єрів різного призначення.

Об'єктом дослідження є процес виникнення та розвитку українського народного мистецтва різних напрямків в різних регіонах України, еволюція його художніх особливостей.

Предметом дослідження є твори майстрів різних регіонів України, які зберігаються в музейних збірках, а також виготовляються на різних підприємствах.

Методологічною основою дослідження є комплексний підхід до аналізу мистецьких процесів. Виходячи із специфіки об'єкта та предмета дослідження, основними методами обрано історико-культурологічний, репрезентативний відбір, мистецтвознавчий та науково-реконструктивний аналіз.

Територіальні межі дослідження охоплюють в першу чергу регіон Східної України. Вибірково досліджувались також зразки декоративно-ужиткового мистецтва Західної України (Івано-Франківська та Львівська області).

Джерелами дослідження, крім спеціальної наукової літератури, є оригінальні

твори, що зберігаються в колекціях Харківського історичного музею, Харківського художнього музею, Полтавського краєзнавчого музею, Національному музеї-заповіднику гончарства в Опішному та інші.

Особливе місце в роботі займає аналіз творчих робіт митців, які виконуються на конкретних виробництвах чи у різних майстернях, а саме: на Решетилівській килимарській фабриці, Петриківській фабриці розпису, Опішнянському керамічному заводі та інших.

Наукова новизна одержаних результатів. Дана робота є комплексним дослідженням з питань етнокультури, в якому на основі аналізу літературних джерел, спогадів майстрів підприємств, а також вивчення експонатів музейних і приватних колекцій виявлена специфіка різних видів декоративно-ужиткового мистецтва в історико-культурному та мистецтвознавчому аспектах.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати можуть слугувати основою для проведення подальших наукових досліджень історії декоративно-ужиткового мистецтва України, його стану та тенденції розвитку.

Практичне значення одержаних результатів пов'язане з можливістю їх використання в навчальному процесі освітніх закладів дизайнерського та художнього спрямування при вивченні історії українського декоративно-ужиткового мистецтва. На основі вивчених матеріалів викладачами можуть ставитися задачі на творче переосмислення та використання традицій етнодизайну в проектуванні сучасного архітектурного середовища.

Вивчаючи архітектурні стилі різних епох, студенти знайомляться не тільки з красою та самобутністю архітектурного об'єкту, а і з принципами стильового рішення внутрішнього середовища та його наповненням. Це дає змогу мати свою уяву про характерні риси стильового рішення.

Поряд із вивченням класичних стилів рішення внутрішнього середовища студенти знайомляться та вивчають етнокультуру та традиції етнодизайну свого народу. Це дає змогу на базі вивченого матеріалу у навчальному процесі створювати свої проектні пропозиції.

На заняттях з проектування студенти виконують проекти різних за призначенням інтер'єрів. В основному, це сучасні інтер'єри. Серед них проекти громадських, промислових будинків, проекти виставок, музеїв і таке інше. Рішення таких інтер'єрів повинно нести чітку функцію призначення цього приміщення, а з другого боку, виявити інформаційне, пізнавальне та виховне значення. Цінним моментом у навчальному процесі є те, що кращі проектні пропозиції в ряді випадків втілюються в життя замовниками. Таку роботу студенти можуть виконувати під час літніх практик, де в результаті бачуть плоди своєї проектної фантазії, втіленої у реальну архітектуру.

В процесі підготовки художника-дизайнера в академії надається велика увага вивченню, аналізу та використанню традицій в етнодизайні кераміки. Вивчення виробів із кераміки дає змогу краще зрозуміти цей матеріал, його пластичні можливості у рішенні тих чи інших творчих робіт.

Студенти вивчають технологічні, пластичні і художні особливості цього стародавнього матеріалу, знайомляться з теракотою, порцеляною, шамотними масами та матеріалами, які використовуються для декорування і розпису керамічних виробів (глазурі, ангоби, емалі тощо). Вони вивчають музейні зразки етнічної кераміки, дизайн формоутворення, виконують їхні копії у матеріалі, працюють на підприємствах народних промислів, вивчаючи давні традиції та сучасні традиції виробництва.

Це дає можливість студентам при роботі над проектами інтер'єрів використовувати кераміку як один із засобів дизайнерського вирішення архітектурного простору. Найкращі проекти було втілено у натурі на об'єктах. Ці об'єкти значно відрізняються за об'ємно-просторовим, архітектурно-конструктивним вирішенням,

функціональним призначенням та іншими параметрами. Але в кожному із них значне смислове образотворче навантаження несуть декоративні композиції з характерними рисами етнодизайну.

Організуючою основою практично в усіх композиціях служить ідея визначена соціальним замовленням. Ця ідея є початковим моментом творчої діяльності студента. У своїй роботі він не тільки розкриває ідейно-художній задум, але й прагне тісніше ув'язати її з конкретними умовами архітектурного середовища. Він повинен увявити свою роботу як матеріальний елемент цієї архітектури.

Так у залі міжміських телефонних розмов Головного поштамту м. Харкова, де авторами архітектурної частини проекту дуже складно вирішено конструктивну схему інтер'єра, студенти вирішили урівноважити цю архітектурну ситуацію за допомогою керамічного панно.

В основу побудови керамічної композиції було покладено характері риси етнодизайну. Композиція базується на ритмічній організації елементів етнодизайну і це полегшує сприйняття, виявляє головне завдання ритмічної організації складного тематичного твору – це приведення у співвідношення логіки сприйняття зображення і логіки розвитку художньої ідеї.

Таке чергування ритмічних спрямувань справляє сильне естетичне враження. Тому побудова такої композиції з використанням традицій етнодизайну є організуючим початком. Це задає твору конкретні художні властивості.

Ми живемо серед речей і людських стосунків, у безперервній дії і спілкуванні. Простір набуває форму від розміщення у ньому речей і наших дій з ним. Художник здатен добитися найвищої міри підпорядкованості форми у речах, які сприймаються людиною, здатен перевтілювати безформне в оформлене, аморфне в структуроване, неорганізоване в організоване. Художник, який працює у кераміці, не може обійтись без знання і врахування особливостей сприйняття кольору і пластики. Потрібно співставляти висоту рельєфу, насиченість кольору, характер поверхні з тими конкретними умовами, де буде знаходитися твір мистецтва.

Оптичні властивості сприйняття можуть використовуватись без коригування форми. Світла деталь на темному тлі сприймається більшою, ніж темна на світлому. Вертикальні членування сприяють відчуттю більшої статичності, висоти, а горизонтальні – роблять інтер'єр більш приземистим.

Цими принципами побудови композиції скористалися автори-студенти, працюючи над проектом інтер'єру вестибюлю студентської лікарні м. Харкова.

Ця лікарня обслуговує студентів міста. На настрій, а також на стан хворого впливає не тільки ставлення до нього медичного персоналу, а й архітектурно-художнє вирішення оточуючого медичного середовища закладу.

В інтер'єрі вестибюлю студентської лікарні змонтовано декоративне керамічне панно «Пори року». Воно виконано з шамоту без використання глазури: романтичні чотири жіночі фігури, які символізуються пори року. Натуральна світла поверхня шамоту, м'які контури рельєфу фігур асоціюються з образом медицини.

Висота приміщення вестибюлю невисока, тому використано вертикальне членування площини. При цьому простір між фігурами, з дотриманням визначеного ритму, заповнений зеленим сукном, яке активно підкреслює пластику світлого рельєфу. Використання кольорового тла для виділення кераміки допомогло зв'язати усі чотири фігури.

Внутрішні смислові відносини – специфічний для творів мистецтва вид зв'язків. Вони базуються на конструктивних відношеннях і без них не були б виявленими. Але в них головна суть композиційної цілісності.

У цій композиції підтверджений також ще один із основних законів композиції – закон контрастів. Тут він виражений у контрасті матеріалів, контрасті фактур і контрасті кольорів. Але усе це сукупно працює на композиційно-образний лад

декоративного панно. Аналізуючи цю композиційну побудову шамотного панно, можна побачити присутність етнотрадицій як у побудові самої композиції, трактовці шамотних фігур, так і у використанні контрастності кольору.

Твір мистецтва – багатошарова структура. У ньому володарює членування простору на плани. Просторові плани повинні допомагати художнику вписувати в архітектуру різні декоративні роботи. Цей принцип використаний при оформленні ідальні студентської лікарні.

У цей інтер'єр лаконічно вписалися декоративні композиції, виконані з порцеляни. Автори передбачили їх поступове сприйняття. На початку сприймається уся композиція повністю, незважаючи на те, що вона складається з п'яти самостійних елементів. Потім розглядається кожний окремо, включаючи і дерев'яні рами, в яких вони закріплені.

Кожна з п'яти декоративних композицій є справжнім твором мистецтва. М'який яскравий колорит зберігає найтонші деталі рисунку порцелянових виробів після випалювання, приємного розпливчастого контуру.

Стилізовані букети з порцеляни виглядають як живі, завдячуючи високій студентській майстерності. У роботах лаконічно вписалися характер ліній, мазок пензля, неочікувані ефекти, подібні акварельному живопису, які асоціативно викликають у глядача природні аромати. На невеликій відстані знову сприймаєш усю композицію у цілому.

Композиція твору мистецтва є замкнутою структурою з фіксованими елементами, пов'язаними одним задумом. Вона має відповідати таким вимогам:

1. Кожна частина цілого не може бути вилучена або змінена без втрати цілого;
2. Частини не можуть мінятися місцями без втрати цілого;
3. Жоден новий елемент не може бути приєднаний до цілого без втрати для цілого.

Особливо чітко застосування цих законів можна побачити у вирішенні студентських робіт, виконаних у багатьох архітектурних інтер'єрах різного призначення. Студенти тонко враховували архітектоніку архітектурного середовища, особливості їх освітлення і сприйняття. Чіткі композиційні схеми декоративних керамічних панно, що розкривають образний ряд з урахуванням особливостей їх освітлення, конфігурації об'ємів простору, дають можливість використовувати у єдності з іншими композиційними засобами, бути спрямованими на підсилення, розвиток, акцентування основного ідейно-художнього завдання.

Проведений аналіз частини виконаних студентами, під керівництвом педагогів, керамічних декоративних робіт у сучасних громадських інтер'єрах, дають можливість зробити такі висновки:

1. Образотворче мистецтво не повинно бути декоративним «додатком» до архітектури. Воно необхідне тільки тоді, коли потрібно підсилити виразність художнього образу самої архітектури;
2. Монументально-декоративна кераміка дозволяє більш повно розкрити архітектурний образ споруди, його тектоніку, призначення і, водночас, сприяє вихованню естетичних смаків населення;
3. Кераміка, як і інші матеріали, має свої специфічні особливості, пов'язані з її можливостями і технологією. Вона є засобом для вирішення конкретних художніх завдань, пов'язаних з розкриттям ідеї архітектурно-художнього ансамблю;
4. Принципи побудови декоративних композицій з кераміки базуються на вивченні і аналізі керамічних композицій попередніх років та законів етнодизайну;
5. Проблема спільної роботи художника і архітектора є однією з важливих проблем синтезу;
6. Перспективність використання декоративної кераміки в організації внутрішнього і зовнішнього простору архітектури, а також можливості розширення

сфер її використання можуть бути більш повними тільки за умови розширення взаємовпливів різних культур, при цьому зберігаючи національні риси та етнокультуру свого народу.

Окремим напрямком навчального процесу в ХДАДМ є вивчення етнокультури розвитку композиційної побудови, колористичної гармонії петриківського розпису.

Чудовий петриківський декоративний розпис ми можемо бачити на поверхні сувенірної шкатулки, як прекрасний декор на тканині, порцеляновій вазі. Він широко використовується і у розпису декоративного декору інтер'єрів.

Ще за давніх часів петриківський розпис розвивався у вигляді стінопису та декору речей хатнього ужитку. Традиції самобутнього розпису передавались із покоління у покоління. У розпису переважав рослинний орнамент, який постійно удосконалювався. Народні майстри розписували не тільки інтер'єри хат, але й побутові речі: скрині, музичні інструменти, дерев'яний посуд. Саме петриківський орнамент бере початок від стародавньої традиційної орнаментики, яка застосовувалась у козацькому побуті Запоріжжя, прикрашаючи житло, начиння та зброю.

Із покоління в покоління передавались традиції розпису самобутнього орнаменту. Цей орнамент, переважно рослинного характеру, який усе удосконалюється. Вивчення принципів формування мотивів та композицій петриківського орнаменту ставить за мету кафедра «Дизайн інтер'єру». Навчити студента художньої грамоти, розумінню об'єктивних закономірностей і перспектив у творчості – все це сприяє формуванню художнього світогляду творчої особистості. Навколишній світ з його багатими і різноманітними явищами і природними формами, служить невичерпним джерелом для студентської творчої фантазії.

Спостерігаючи і вивчаючи явища і закономірності у природі, студент перевтілює бачене у своїх композиціях.

Для більш чіткої перспективи поставленої задачі студент користується певними мотивами етнодизайну петриківського орнаменту, які при тій чи іншій ситуації можуть ускладнюватись і нести різне смислове і логічне навантаження, різну художню виразність і звучність.

Вивчення етнодизайну петриківського розпису, який будується за принципами ритмічності, рівноваги, пропорційності кольорової гами і її гармонії – дає студенту можливість створювати свої роботи.

Використання у своїх творчих пошуках традицій етнодизайну петриківського орнаменту, дають надію, що етнокультура живе і продовжує впливати на процес естетичного формування творчої особистості своїм невичерпним джерелом краси.

Сучасний напрямок навчання в умовах використання цінностей етнодизайну у навчально-виховному процесі професійного навчання молоді у Харківській державній академії дизайну і мистецтв базується на:

1. Всебічній підготовці фахівців дизайнерського напрямку;
2. Глибокому вивченні та аналізу традицій української етнокультури та етнодизайну;
3. Постійному знайомстві з надбаннями у галузі архітектури, образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва та культури;
4. У використанні надбаних знань у процесі реального проектування та втілення їх у життя.